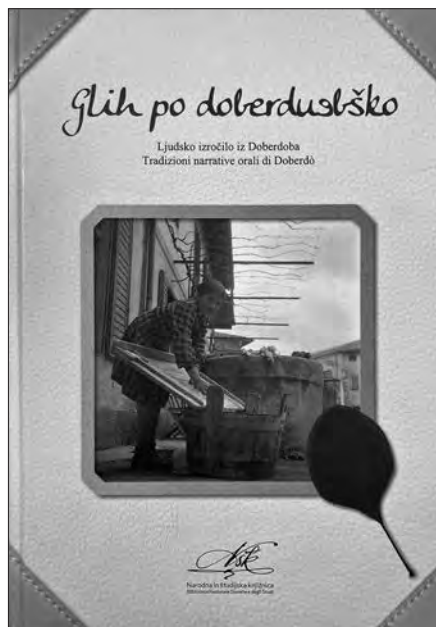

monografije, pri razumevanju slednjih pa si lahko pomaga s spremljajočima življenjepisoma. Ob pozornem branju njenih biografij se izrišeta dve precej različni intelektualni trajektoriji. Miriam Zalaznik je bila rojena ob koncu 19. stoletja v družini poštnega uradnika v Pulju. Zaradi narave očetovega dela so se kmalu preselili v Trst, kjer je Miriam opravila maturo. Vpisala je študij nemščine in francoščine v Gradcu, šolanje je po nekaj semestrih nadaljevala na Dunaju, zaključila pa v Ljubljani, kamor se je po koncu prve svetovne vojne preselila družina. Kot učiteljica je delovala v različnih slovenskih mestih, s štipendijo francoske vlade se je odpravila v Pariz, nazadnje pa je konec 1920. let stopila v noviciat v Münchnu. Z bavarske prestolnice jo je pot prek Marseilla vodila v Indijo. Stanko je bil iz drugačnega testa kot Miriam, njegov dom je bila vse do študija Slovenija oz. še bolj katoliška Ljubljana. Rojen zelo pobožni materi v Ljubljani je kmalu stopil med katoliške Orle, ob polnoletnosti pa se je pridružil

jezuitom. Študiral je v Berchmansovem kolegiju, t. i. jezuitski filozofski šoli v Münchnu, kjer si je prostore delil z več slovenskimi brati, med drugim tudi z dvema, ki sta ga spremljala na poti v Indijo. Po krajšem poučevanju na jezuitskem kolegiju v Bosni je krenil v Bengalijo.

Res je torej, kot pravita avtorici, da branje iz perspektive spola omogoča razumevanje razlik med didaktično-moralističnim, stereotipnim in »objektivističnim« pisanjem Stanka Poderžaja ter subjektivno, samoreflektivno in mestoma zafrkljivo držo Miriam Zalaznik. Hkrati pa je potrebno upoštevati njuna habitusa, ki sta bila plod drugačnih socializacijskih okvirov ter v analizi ostaneta nekoliko v ozadju. Kljub vsemu avtorici ne ubirata finalističnega diskurza in prostor dopuščata različnim interpretacijam besedila, kar je nenazadnje odlika pričujočega dela. Navsezadnje bi bilo Miriamino in Stankovo izkušnje mogoče brati tudi skozi optiko migracijskih študij in na tej podlagi preso-

jati o posebnosti stikov misijonarjev v primerjavi s tistimi, ki so jih oblikovali »običajni« migranti. Kot je pokazal Zvone Žigon v monografiji *Ljudje odprtih src: slovenski misijonarji o sebi*, gre pri misijonih za svojevrstne migracije, kjer selitev v tuje okolje ne prinaša zlitja z novo stvarnostjo, kar je razvidno tudi pri Miriam in Stanku. Misijonarski stiki nedvomno odpirajo pahljačo vprašanj v zvezi z odnosom med religijami in kulturami, hkrati pa se dotikajo specifično individualnih vlog v teh procesih, ki jih je mogoče doumeti prek potopisov. Helena Motoh in Ana Jelnicar sta s pridom izkoristili ta pomemben in v slovenski humanistiki ne dovolj izrabljen vir, da sta odprli pot svežim interpretacijam, ki problematizirajo »orientalistično« izkušnje misijonarjev in osvetljujejo posebnost izkušenj v času, ki je bolj kot po pluralnosti izbir postal znan po uniformnosti stališč, bolj kot po zgodbah posameznikov po velikih, vseobsegajočih narativih.

MILENA LAVRENČIČ KOROŠEC, LUISA GERGOLET, JASNA SIMONETA: *Glih po doberdustško: Ljudsko izročilo iz Doberdoba / Tradizioni narrative orali di Doberdò.*

Narodna in študijska knjižnica – Biblioteca Nazionale Slovena e degli Studi, Trst 2021, 186 str.

Doberdob, obmejna občina v Goriški pokrajini z enako imenovanim središčem, je zaradi presihajočega jezera in drugih kraških pojavov ter ostankov prazgodovinskih in mlajših poselitev pomembno področje raziskav krasoslovcev, arheologov in zgodovinarjev. Za slednje je bila Doberdobska planota do maja 1917, ko so Italijani zavzeli Jamlje, ena ključnih obrambnih točk avstro-ogrske vojske in eno najbolj krvavih prizorišč soške fronte. V slovenski zgodovinski spomin se je

zapisala tako v že ponarodelih verzih rojanskega kaplana Frana Bonača »Oj, Doberdob, oj, Doberdob, slovenskih fantov grob« kot v naslovu avtobiografskega romana Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca. Po njem je v vasi z večinoma slovenskimi prebivalstvom imenovana tudi osnovna šola; pred njo stoji pisateljev doprni spomenik. O trdnosti in živosti slovenskega jezika v Doberdoba in okolici od nedavnega priča tudi monografija s predstavitevjo tamkajšnjega ljudskega

* Iztok Ilich, publicist, prevajalec in urednik; iztok.ilich47@gmail.com.

ustnega izročila. Besedilno gradivo zanjo temelji na krajevnem ljudskem izročilu, ki ga je vse življenje zbirala in zapisovala leta 1936 rojena Milena Lavrenčič, v obdobju 1961–1991 učiteljica na doberdobski osnovni šoli: »[Č]rpala je iz lastnih spominov in iz pričevanj svojih družinskih članov, Becinevih in Žekljčevih, predvsem pa iz pripovedovanj lastne mame« (str. 13). Leta 2019 se je zbiranja posebnosti doberdobskega narečja in krajevnega izročila bolj sistematično lotila tudi njena sovaščanka Luisa Gergolet - Daceva, ki ga je želela objaviti. Prijatelji in znanci so jo, kot se spominja, pri tem spodbujali in ji pomagali. »Nabrala se je zajetna zbirka in hkrati so nastajala tudi smešna pregovarjanja, katera verzija izgovorjave je bolj pravilna. [...] Začutila sem potrebo, da bi doberdobsko narečje znanstveno opredelili in raziskali, zato sem znanstveno fonološko študijo zaupala mladi jezikoslovki Nini Pahor« (str. 10).

Ko je Luisa Gergolet – skupaj z etnologinjo Jasno Simoneta že v vlogi urednice – dobila v roke zvezke z zapiski Milene Lavrenčič, je zamisel o knjižni objavi dokončno dozorela. Še naprej se je širil tudi krog sodelavcev in sodelavk, tako da je njihovo skupno delo s spominskimi drobci in obsežnejšimi poglavji preraslo v vsebinsko bogat zbornik. Jari Jarc je na primer dodal opis oživljene tradicije rivalstva med Markeduci in Gradiščani, prebivalci južnega in severnega dela vasi (str. 60), Marko Oblak pa prispevka o izvoru doberdobskih priimkov in družinskih imen (str. 72).

Še vidnejši delež pri nastajanju vsestranske predstavitve raznovrstnega izročila Doberdoba je prispevala domačinka Katerina Ferletič. Za knjigo je posredovala del svojih zapisov o vaških šegah in navadah (str. 28), o čemer je veliko gradiva zbrala že Milena Lavrenčič (str. 44), ter nekaj družinskih fotografij. Posebna poglavja je posvetila koledarskim praznikom (str. 30–33) – med drugim je opisala dogajanje ob koledovanju, pustu in pepelnici, postu, veliki noči in drugih dogod-

kih – ter verskemu življenju (str. 34). V poglavju Spomini iz vsakdanjega življenja (str. 48) je Katerina Ferletič nanizala še, kar si je zapisala iz pripovedovanj sovaščanov o podoknicah, vištarjih, kot so rekli vojaškim nabornikom, beračih ter koscih in prodajalcih kostonja iz Benečije.

Vsebina knjige je sistematično razčlenjena na posamezne teme in literarne oblike. Uvodnim predstavitvam Doberdoba in tamkajšnjega krajevnega govora ter spominom na šege, navade in vsakdanje življenje sledijo konkretni primeri ter poglavja o pismih, starih priimkih in otroških igrah, opremljeni z bogatimi dokumentarnimi fotografskim gradivom, deloma iz fonda mojstra Maria Magajne. Jedro knjige je namenjeno predstavitvi pripovednega izročila, ki zajema vse zvrsti, od bajk, strašljivih pravljic in legend do najštevilčnejših šaljevskih pripovedi. Sledijo še pesmi ter pregovori in reki.

Pomen in odmevnost knjige *Glih po doberdusbško*, nastale v sklopu projekta Narodne in študijske knjižnice Omrežje besed s podporo Avtonomne dežele Furlanije Julijske krajine in vrste partnerjev, še povečuje njena dvojezičnost. Večina besedil in pojasnil, razen težje prevedljivih pesmi, pregovorov in fraz, je vzporedno s slovenskimi izvirniki predstavljena tudi v italijanskem prevodu. Kar 36 strani obsegajoč slovar doberdobskega narečja, dodan na koncu knjige, pa pri vseh za nepoznavalce težje razumljivih izrazih poleg narečne oblike in italijanske ustreznice navaja tudi knjižno slovensko obliko.

Sourednica Jasna Simoneta še opozarja, da prav slovarski del knjige priča o živahnem, zgodovinsko pogojenem prepletu slovenskih besed z raznimi izrazi, izhajajočimi iz nemščine in sosednjih romanskih jezikov. Zbrani doberdobski besedni zaklad je tako predvsem »jezik starega kmečkovega sveta, ki je skozi stoletja kljuboval sušni kamniti krajini in ostru burji, in delavstva, ki je zahajalo v mesta« (str. 15). V njem je pogosto čutiti tudi »trpkost boja za preživetje, ki odseva v obširnosti izrazov za orodja in opravila, a tudi v

zadržanosti do izkazovanja čustev [...], robotost, gromki humor in zafrkljiv odnos do ranljivosti« (ibid.).

Na tej točki se je zbirka ljudskega izročila iz Doberdoba že kar morala srečati z idejo o narečnem kamišibaju, ki se je porodila etnomuzikologu in lutkarju Igorju Cvetku ter njegovi soprogi Jeleni Sitar. Vsakdo, ki se je že srečal s to obliko posredovanja avtorskih zgodb ali priredb pravljivičnih, pesniških in drugih besedil ob izmenjujočih se slikah na malem odru, butaju, seveda ve, da je bilo že prej tako rekoč vse, kar se je pri nas zgodilo v tej dejavnosti, tesno povezano prav z njima. Zdaj sta spodbudila razširitev osnovne ideje miniaturnega in minimalističnega gledališča kamišibaj še na področje izjemnega bogastva narečnih posebnosti slovenskega jezika.¹

Slovence iz Doberdoba je na tej in poznejših prireditvah narečnega kamišibaja zastopala Katarina Ferletič. Bilo ji je lažje kot večini drugih, saj ji ni bilo treba brskati po različnih starih ali novejših virih z vseh koncev in krajev, temveč se je naslonila kar na še svežo knjigo *Glih po doberdusbško*. Za nastope je izbrala in po kamašibajskih pravilih priredila ljudski pripovedi Čevljarček in Kerjwula (v knjižni slovenščini »samokolnica«).

1 Ta korak sta imenovala začetek nove zgodbe, ki le na prvi pogled diši po še enem folklornem festivalu. V razmnoženem vabilu na 1. večer narečnega kamišibaja 19. junija 2022 v Štanjelu sta poudarila, da gre za več – za prizadevanje kamišibajkarja, da bi bil »kolikor le more iskren in samosvoj v svoji interpretaciji. Jezik lastnega kraja je del te samobitnosti. Je del identitete vsakega od nas.« Moč predstave, v kateri izvajalci govorijo »po domače«, »doživi vsak gledalec, ne glede na to, od kod prihaja. Ker je ob odru s slikami običajno en izvajalec, postane neposredno nagonjeno občinstvo njegov partner.«